

УДК 343.341+343.237
DOI 10.32782/2709-9261-2022-2-4-13

Спринцев Пилип Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький,
Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-9565>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Автором з'ясовано, що з огляду на специфічну юридичну природу різних видів злочинних організацій є особливості їх створення, зумовлені передусім кримінально-правовими ознаками цих організацій і метою їх створення. Визначено безпосередній об'єкт у злочині, передбаченому ст. 255 Кримінального кодексу України, – це суспільні відносини, пов'язані з забезпеченням суспільства від загрози створення та функціонування злочинних організацій, на які вони посягають, завдаючи їм шкоди чи створюючи загрозу її заподіяння. Причому створення охоплює змову на вчинення кримінального протиправного діяння та передбачає вчинення інших дій, а закінчення вважається з того моменту, коли в ньому будуть наявні всі його кримінально-правові ознаки, передбачені ст. 28 і ст. 255 Кримінального кодексу України.

Створення злочинної організації як самостійний склад злочину дозволяє зробити висновок про його родовий об'єкт – громадську безпеку як систему соціальних цінностей. З об'єктивної сторони злочин може виражатися у таких формах, як: створення та керівництво злочинною організацією; участь у ній та кримінальних протиправних діяннях; організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп – стисло такі діяння можна назвати консолідацією організованої злочинної діяльності.

Включення до об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 255, керівництва злочинним об'єднанням визнано обґрунтованим, оскільки воно зумовлене необхідністю виділення функцій організаторів злочинних об'єднань. Це діяння зорієнтоване як на керівників, які брали участь у створенні злочинного об'єднання, так і на осіб, які не створювали злочинного об'єднання, не брали участі в цьому, а вступили до нього згодом і почали виконувати роль організаторів у формі керівництва злочинним об'єднанням. Злочин у цій формі вважається закінченим із моменту вчинення певних дій із безпосереднього керівництва злочинним об'єднанням.

Запропоновано зміни і доповнення до ст. 255 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: злочинна організація, об'єкт кримінального правопорушення, злочин, організована група, банда, кримінальна відповідальність.

У відповідності до ст. 3 Конституції України встановлено, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Позитивні зміни й тенденції в економіці України за роки незалежності поки що не здатні суттєво вплинути на складну політичну, соціальну та криміногенну ситуацію в державі. Це викликає занепокоєння, визначається негативними показниками стану, динаміки та географії організованої злочинності, яка нині постала одним із дестабілізуючих факторів у політичній, соціальній, економічній, правовій тощо сферах, створюючи реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. Окреслені обставини вимагають від усіх державних органів, насамперед правоохорон-

них, більш активних та інтенсивних цілеспрямованих і скоординованих заходів у протидії організованій злочинності із використанням (застосуванням) найбільш ефективних і таких, що ґрунтуються на науково обґрунтованих положеннях, прийомів (методів) і засобів діяльності. У вирішенні зазначених питань важливу роль повинні відігравати кримінально-правові засоби, які покликані протидіяти організованій злочинності на стадії її зародження, створення злочинних організацій [2, с. 5].

Беззаперечним досягненням Кримінального кодексу України (КК) 2001 р. є встановлення кримінальної відповідальності за створення злочинної організації (ч. 1 ст. 255 КК) та визначення підстав і умов спеціального звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації (ч. 2 ст. 255 КК) [3]. Водночас жваві дискусії серед науковців, що досі тривають, і труднощі, що виникають під час застосування цих правових норм на практиці, свідчать про певні недолі-

ки, що були допущені законодавцем у процесі розробки та затвердження досліджуваних кримінально-правових інститутів, та зумовлюють необхідність здійснення цілеспрямованих наукових кримінально-правових досліджень.

У кримінально-правовій науці є загально визнаним той факт, що під безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення слід розуміти конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону закону про кримінальну відповідальність, яким заподіюється істотна шкода, що підпадає під ознаки конкретного складу кримінального правопорушення [4].

У цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що не в кожному випадку конкретний злочин завдає істотної шкоди лише одним суспільним відносинам, але й важливо знати, що наявні кримінальні правопорушення, які одночасно посягають на двоє і більше суспільних відносин (це, зокрема, стосується і злочину, передбаченого ст. 255 КК України). У джерелах з кримінального права такий об'єкт зазвичай називають основним безпосереднім об'єктом, а об'єкт, якому завдається істотна шкода поряд з основним, – додатковим безпосереднім об'єктом злочину [5, с. 34].

Створення злочинної організації як самостійний склад злочину включений у розділ IX Особливої частини КК України «Злочини проти громадської безпеки», що дозволяє зробити висновок про його родовий об'єкт [6]. Таким є громадська безпека як система соціальних цінностей, на які посягає певна група кримінальних правопорушень. В.П. Тихий, аналізуючи кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, зазначав, що родовим об'єктом цих кримінальних протиправних діянь є громадська (загальна) безпека – стан захищеності людей та інших соціальних цінностей від джерел підвищених небезпек (злочинних організацій, терористів, зброї та інших смертоносних предметів), за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння ними шкоди [4, с. 295].

Основний безпосередній об'єкт завжди лежить у площині родового об'єкта. Стосовно питання про основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, науковцями висловлені різні міркування та аргументи. Більшість вітчизняних дослідників вважають, що безпосереднім об'єктом цього злочину є громадська безпека. Так, А.А. Вознюк зазначає, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, є громадська безпека в частині захищеності суспільства загалом та окремих його складників (фізичних та юридичних осіб, громадських організацій, державних органів тощо) від злочинної діяльності, пов'язаної зі створенням та (або) функціонуванням організованих злочинних угруповань – злочинної організації та (або) організованої групи [7, с. 54; 8, с. 28]. В.О. Навроцький також під безпосереднім об'єктом вказаного злочину розуміє безпеку особи, суспільства і держави від діяльності злочинних організацій [9, с. 729]. Наведені визначення загалом адекватно втілюють зміст об'єкта злочину, що розглядається, однак по суті не відображають різниці між його родовим і безпосереднім об'єктами.

Із аналізу висловлених міркувань дослідників об'єкта вказаного злочину крізь призму посягання на окремі елементи суспільних відносин випливає, що суб'єктами суспільних відносин, проти яких спрямовується кримінальне протиправне діяння, передбачене ч. 1 ст. 255 КК України, є невизначене коло фізичних і юридичних

осіб, а також окремо держава, суспільство тощо. Видається, що об'єкт як елемент цього складу злочину в контексті досліджуваного питання вужчий і не може бути надто загальним, фактично родовим об'єктом, оскільки тоді буде важко відмежувати суміжні склади кримінальних правопорушень. Розуміючи здебільшого фактичне співпадіння родового і безпосереднього об'єкта злочину, прибічники концепції «об'єкт-суспільні відносини» посилаються на теорію класифікації безпосередніх об'єктів злочинів «по горизонталі». Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний і додатковий об'єкти [10, с. 10].

Так, Р.В. Вереша стосовно цього питання пише, що необхідність такої класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду кільком суспільним відносинам (таким як власність, життя або здоров'я людини тощо). Не заперечуючи класифікацію безпосередніх об'єктів злочинів, все ж необхідно визнати, що в основу такої класифікації висунуті критерії, що характеризують антисоціальну спрямованість злочину, ступінь суспільної небезпечності, тяжкості наслідків, що настали чи могли настати, особу, потерпілу від злочину, її права тощо, а не тільки суспільні відносини. Одночасно необхідно звернути увагу, що Р.В. Вереша, аналізуючи зміст суспільно небезпечного діяння (дію чи бездіяльність), розглядає негативні зміни в об'єкті посягань, що поєднані з порушенням тих або інших інтересів учасників суспільних відносин, їхніх прав, виникнення шкоди, що має особистий (фізичний) характер тощо [11, с. 510]. Видається, що в цьому випадку вказаний автор обґрунтовано вказує на елементи об'єкта посягань, які перебувають поза межами суспільних відносин.

За концепцією С.В. Фесенка до елементів цінностей як об'єкта злочинів слід відносити п'ять класів компонентів: потерпілих; їхні інтереси та права; соціальні зв'язки; предмети (матеріалізовані блага); нематеріалізовані блага, які належать потерпілим [12, с. 52].

Потерпілою стороною від цього злочину, з точки зору головного об'єкта, може бути певна соціальна спільнота (територіальна громада, суспільство тощо). Проте ця обставина не виключає, з точки зору додаткового об'єкта, з'явлення конкретного потерпілого, життя або здоров'я якого може спричинитися шкода. Діяльність злочинних організацій охоплює усе більшу кількість осіб, деморалізуючи суспільство. Небезпечні наслідки від створення злочинної організації не завжди спричиняють шкоду окремій людині, вони полягають у спричиненні шкоди невизначеному колу осіб, оскільки саме створення злочинної організації є підготовкою до вчинення іншого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, що є метою створення такої організації. Видається, що такі соціальні цінності, як право на життя, здоров'я конкретної особи чи здоров'я населення тощо, виступають факультативним об'єктом зазначеного складу злочину. Отже, потерпілою стороною в результаті вчинення цього злочину є суспільство загалом, держава Україна. Потерпілим може бути і конкретна фізична особа [13, с. 54].

Особливості злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, полягає в тому, що він може відбутися у будь-якій сфері життя суспільства, діяльності державних органів та місцевого самоврядування, торкаючись інтересів у сфері забезпечення безпечних умов життєдіяльності суспільства, захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності.

1. Створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна.
2. Участь у злочинній організації – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.
3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища, – караються позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років з конфіскацією майна.
4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «крадія в законі», – караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.
5. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідо-

мила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю.

Примітка. 1. Під злочинним впливом у цій статті та статтях 255, 255-2 цього Кодексу слід розуміти будь-які діяння, спрямовані на планування, організацію, координацію, фінансування, приховування злочинної діяльності, керівництво нею, схиляння до неї чи сприяння їй, а також здійснення протиправного впливу на прийняття рішень фізичними чи юридичними особами, включаючи вирішення конфліктних ситуацій між ними.

2. Під особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «крадія в законі», у цій статті та статтях 255-1, 255-3 цього Кодексу слід розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив.

3. Злочинна діяльність – це будь-яка діяльність, що полягає у готуванні до визначеної чи невизначеної кількості злочинів, скоєння замахів на них або ж їх безпосередньою вчиненні. Вона охоплює як вчинення одного, так і декількох злочинів. Водночас кількість злочинів в одних випадках може бути чітко визначеною, а в інших – ні. Злочини можуть бути як закінчені, так і незакінчені.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Ковальчук В.П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 224 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квіт. 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
5. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навчальний посібник. Харків : Українська юридична академія, 1994. 80 с.
6. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. 2-ге вид. Київ : ВД «Дакор», 2013. 786 с.
7. Українець В.В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 221 с.
8. Вознюк А.А. Додатковий об'єкт злочину, передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 21–32.
9. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
10. Гуторова Н.О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1996. 23 с.
11. Вереша Р.В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності : підручник. Київ : Атіка, 2006. 740 с.
12. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : монографія. Київ : Атіка, 2004. 280 с.
13. Демидова Л.М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 198 с.
14. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2018. 38 с.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
2. Kovalchuk, V.P. (2013). Kryminalno-pravovi zasoby protydii stvorenniu zlochynnoi orhanizatsii: monohrafiia. Lviv: LvDUVS, 2013. 224 s. [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy (2001): Zakon vid 5 kvit. 2001 r. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
4. Kryminalne pravo Ukrainy (2005): Osoblyva chastyna: pidruchnyk / M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.; za

- red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. 2-he vyd., pererob. i dopov. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. 544 s. [in Ukrainian].
5. Tatsii, V.Ya. (1994). Obiekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy : navchalnyi posibnyk. Kharkiv : Ukrainaska yurydychna akademiia, 1994. 80 s. [in Ukraine].
6. Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna) (2013): pidruchnyk / za red. O.O. Dudorova, Ye.O. Pysmenskoho. 2-he vyd. Kyiv: VD «Dakor», 2013. 786 s. [in Ukrainian].
7. Ukrainets, V.V. (2009). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochyynnoi orhanizatsii: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv, 2009. 221 s. [in Ukrainian].
8. Vozniuk, A.A. (2015). Dodatkovyi obiekt zlochynu, peredbachenoho st. 255 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2015. № 4 (97). S. 21–32 [in Ukrainian].
9. Navrotskyi, V.O. (2006). Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. 704 s. [in Ukrainian].
10. Hutorova, N.O. (1996). Vchynennia zlochynu orhanizovanoi hrupoiu osib (kryminalno-pravovyi aspekt): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv, 1996. 23 s. [in Ukrainian].
11. Veresha, R.V. (2006). Subiektivni elementy pidstavy kryminalnoi vidpovidalnosti: pidruchnyk. Kyiv: Atika, 2006. 740 s. [in Ukrainian].
12. Fesenko, Ye.V. (2004). Zlochyyny proty zdorovia naselennia ta systemy zakhodiv z yoho okhorony: monohrafiia. Kyiv: Atika, 2004. 280 s. [in Ukrainian].
13. Demydova, L.M. (2003). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochyynnoi orhanizatsii: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv, 2003. 198 s. [in Ukrainian].
14. Vozniuk, A.A. (2018). Teoretychni ta praktychni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za stvorennia zlochyynnykh obiednan ta uchast u nykh yak posiahannia na hromadsku bezpeku: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.08 «Kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo». Kyiv, 2018. 38 s. [in Ukrainian].

Yepryntsev Pylyp,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi,

Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-9565>

SOME ISSUES OF OBJECTIVE SIGNS OF THE CREATION OF A CRIMINAL ORGANIZATION

The author found out that due to the specific legal nature of various types of criminal organizations, there are peculiarities of their creation, determined primarily by the criminal law features of these organizations and the purpose of their creation. The direct object of the crime provided for in Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, are social relations related to the protection of society from the threat of the creation and functioning of criminal organizations, which they encroach on, causing them harm or creating a threat of its occurrence. Moreover, the creation covers the conspiracy to commit a criminal illegal act and involves the commission of other actions, and it is considered completed from the moment when it contains all its criminal-legal features, provided for in Art. 28 and Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine.

The creation of a criminal organization as an independent component of a crime allows us to draw a conclusion about its general object – public safety as a system of social values. From the objective side, the crime can be expressed in the following forms: creation and management of a criminal organization; participation in it and criminal illegal acts; organization, management or facilitation of meetings (meetings) of representatives of criminal organizations or organized groups for the development of plans and conditions for joint commission of crimes, material provision of criminal activities or coordination of actions of associations of criminal organizations or organized groups – in short, such actions can be called consolidation of organized criminal activity.

Inclusion in the objective side of the composition of crimes provided for in Art. 255, the leadership of a criminal organization is recognized as justified, as it is due to the need to allocate the functions of the organizers of criminal organizations. This action is aimed both at leaders who participated in the creation of a criminal organization, and at persons who did not create a criminal organization, did not participate in it, but joined it later and began to perform the role of organizers in the form of leadership of a criminal organization association. A crime in this form is considered completed from the moment certain actions are committed under the direct leadership of a criminal organization.

Proposed changes and additions to Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal organization, object of criminal offense, crime, organized group, gang, criminal liability.